

PEST-BUDAI ÜNNEPSÉGEK 1865–1870 KÖZÖTT SZÉKELY BERTALAN RAJZAINAK TÜKRÉBEN

1865–1870 között jeles események zajlottak Pest-Buda városában, melyek többségükben a császári pár látogatásaihoz kapcsolódtak. I. Ferenc József és ifjú felesége első alkalommal 1857-ben látogatott Magyarországra.

Az ünnepeket akkor B. Bachmann-Hohmann (XIX. sz. közepe) és Joseph Heicke (1811–1861) osztrák művészek örökítették meg színes litográfiasorozatban.¹ A magyar művészek közül Barabás Miklós és Sterio Károly kapott egy-egy műre szóló kisebb megbízást.² A látogatások a 60-as évek során többször is megisméltódtak, de ezúttal az események megörökítésére az osztrák Vinzenz Katzler (1823–1882) és Franz Kollarz (1829–1894) mellett magyar művészeket is felkértek. Az Olaszországból 1862-ben hazatelepült Heinrich Ede, a népeletképeiről jól ismert Jankó János vagy a Münchenben élő és 1866-tól az ottani akadémián tanító Wagner Sándor mellett a pályakezdő Székely Bertalan is megbízást kapott az események helyszínen történő rögzítésére. Székely 1862-ben tért végleg haza Münchenből, és nevét ekkor már jól ismerte a magyar közönség *II. Lajos holttestének feltalálása*, valamint a Dobozi Mihály és hitvese című történelmi képei kapcsán és a Bajor Nemzeti Múzeum számára festett, *VII. Károly császár menekülését* ábrázoló freskójáról. A rendezőbizottság felkérésére Székely a helyszíneken készí-

Fáklyásmenet a királyi palota előtt, 1865

Az eredeti rajz után metszette Morelli Gusztáv. Vasárnapi Újság, 186.5 júl. 16. 359.

Liszt Ferenc az Erzsébet oratóriumot vezényli a Pesti Vigadóban, 1865
Az eredeti rajz után metszette Rusz Károly. Vasárnapi Újság, 1865. dec. 12. 449.

tett ceruzarajzokat, akvarell- és olajvázlatokat, amelyek nagy része fametszet formájában megjelent a *Vasárnapi Újság* számaiban.

A rajzok közül az események időrendi sorrendjében első a *Fáklyásmenet a királyi palota előtt* című tusrajz.³ A mű dátátlan, de ismeretes, hogy a fáklyás felvonulás 1865. június 7-én zajlott le. A *Vasárnapi Újság* július 16-i száma beszámol az eseményről és közli a rajzról készült metszetet. „Mintegy 9 óra tájban indult meg a menet a pesti városház teréről a polgármester és a tanács vezérlete alatt. 2000-nél többre ment már a lobogó szövétnekek száma, s a roppant néptömeg, amely folyton növekedett ... a pesti Dunaparton vonult fel hosszú sorban a lánczhídig ... A királyi várakhoz érve a palota előtti tér nem volt képes magába fogadni a tengersokaságot s egy nagy rész a távolabbi utcákra s téerekre szorult. Midőn Ő Felsége a palota erkélyén megjelent, riadó éljenzés harsant végig ős Buda hegyormain, melyeknek zaja egész Pestig elhatott.”⁴ A tusrajz távlatból mutatja a palota Krisztinaváros felőli homlokzatát és az előtte hömpölygő tömeget. Laza, könnyed előadásmódja szinte festői hatást kölcsönöz a műnek. A *Vasárnapi Újság*ban megjelent metszet már jóval részletesebb, igaz, ezáltal eltűnik a festői könnyedség, ugyanakkor látványos közelképeket kaphat a néző a palota reprezentatív épületéről, és bepillant a tömegbe, elegánsan öltözött hölgyek és urak ruháit, szemlélődő vagy elragadtatott arckifejezéseiket megcsodálva. Sőt, a nagyvonalú kompozíciós megoldás, – amely különösen jól érezhető az egyes embercsoportok megformálásánál – sem vész el A *Vasárnapi Újság*on kívül az eseményről beszámol a *Magyar Sajtó* is, és hivatkozik a lipcsei *Illustrierte Zeitung* egyik számára, amely szintén közli a Székely-rajzról készült metszetet.⁵

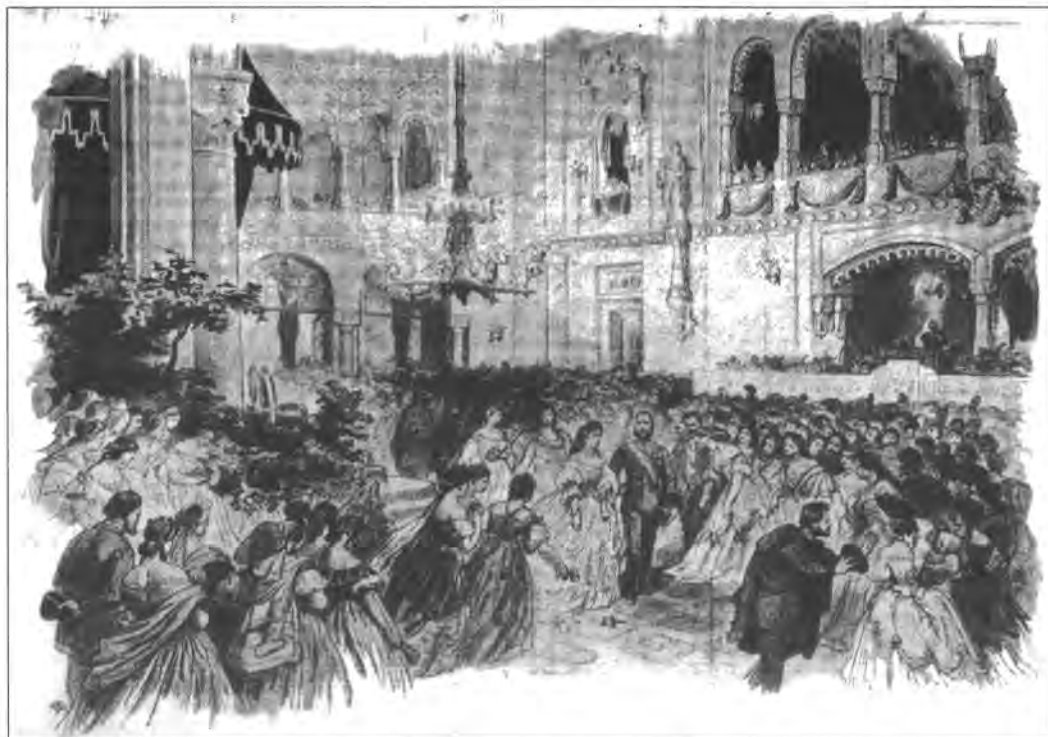
1865 nyarán egy másik jeles esemény zajlott a fővárosban, amelyről szintén beszámoltak a korabeli újságok. A pesti zenekonzervatórium 1865-ben fennállásának 23. évfordulóját ünnepelte, és ebből az al-

kalomból augusztus 15. és 22. között több zenei bemutatót is rendeztek. Ezek fénypontja volt Liszt Ferenc *Erzsébet* oratóriumának bemutatása a pesti Vigadóban. Az oratóriumot Liszt Ferenc tanította be, és ő maga vezényelte az 500 főből álló ének- és zenekarnak augusztus 15-én és 22-én.⁶ Székely rajzot készített a bemutatóról, amelyet a *Vasárnapi Újság* 1865. december 12-i számában leközölt.⁷ A Vigadó díszes termében, a zsúfolt nézőtér közepén felállított emelvényen a nézőnek háttal áll Liszt Ferenc, és lendületes mozdulattal vezényli az oratóriumot. Karcosú, energiát és erőt sugárzó alakja a kompozíció középpontja, s e szerkesztési bravúrral Székely érzékeltetni tudja a feszült figyelmet, az előadás hangulatát.

1865 decemberében ismét a fővárosba érkezik Ferenc József, és Székely ceruzarajzot készít az eseményről a helyszínen. A rajz, amelyet ezúttal nem közölt le egyetlen napilap sem, a pest-váci vasút belsajét ábrázolja a királyi vonattal. Előtte áll Ferenc József, alakja láthatóan elkülönül a többiekétől, mögötte Andrassy Gyula gróf és körülöttük a fogadóbizottság tagjai.⁸ A rajz datálatlan, de ugyanezt az eseményt örökíti meg Weber J. (XIX. sz. közepe) szépiarajza, melynek hátoldalán áll az esemény keletkezésének dátuma, 1865. december 12., tehát nyilvánvalóan a Székely-rajz keletkezési dátuma is ugyanez.⁹ Az országgyűlés ünnepélyes megnyitására 1865. december 14-én került sor a budai várpalotában. A *Vasárnapi Újság* 1865. december i száma beszámol az eseményről, és közöl egy metszetet, amely nem Székely munkája.¹⁰ Ugyanakkor ő is készít egy szépiarajzot, amely távlatból szemlélve, elnagyolt csoportokkal vázolja csupán az eseményt nagyvonalú képszerkesztéssel, oldott, könnyed festői előadásmóddal.¹¹ A rajz után készült metszetet közli a *Vasárnapi Újság* 1866. január 21-i száma. Mint minden más esetben, a metszet jóval részletesebb, ezáltal kevésbé lendületes, de jóval több információt közöl az eseményről.¹² Középképként hozza a császár alakját, az őt üdvözlő hercegprímás díszes ruhája, a többi főúri méltóság alakja, mozdulataik jól kivehetővé és a korabeli szemlélő számára beazonosíthatóvá váltak. A térkomponálás és a csoportfűzés eleganciája a metszeten is jól érvényesül.

Az országgyűlés ünnepélyes megnyitása, 1865.
Az eredeti rajz után ismeretlen metsző munkája. *Vasárnapi Újság*, 1866. jan. 21. 29.

I. Ferenc József és Erzsébet királyné a Pesti Vigadóba. 1866. Eredeti rajz
Vasárnapi Újság, 1898. szept. 18. 647.

Az 1866-os esztendő farsangja szintén a felejthetetlen események közé tartozott a pest-budai polgárok számára, mivel a Vigadó termében tartandó bált a császári pár nyitotta meg 1866. február 6-án. A *Vasárnapi Újság* részletesen beszámolt az ünnepélyes eseményről, sőt az azt megelőző lázas készülődésről is „A városban is egész nap észrevehető volt a készülődés a fényes estélyre. A divatkereskedések termei talán soha nagyobb ostromnak nem voltak kitéve, mint éppen e napon ... Kilencz óra után jelent meg a fejedelmi pár, s a mennyezet alatt helyet foglaltak, s néhány perc múlva körsétát tettek a teremben. Ott mulatásuk rövid, alig egy negyedórát tartó volt, de a fejedelemasszony nyájassága e rövid időt feledhetetlen emléküvé tette mindazok előtt, akik őt láthatták ... A Császárnének ez alkalomból átnyújtott táncrend igen díszes kis album alakú volt, kék bársonyba kötve és gazdagon aranyozva. ... A táncz csak a felséges pár eltávoztása után indult meg, de ezután hosszan és vidáman folyt. ... Szóval az idej farsangnak ez volt a legvidámabb estéje, melynek párja messze földön nem lesz, heted-hét farsangon.”¹³ Székely Bertalan a helyszínen rajzot készített az eseményről, s éppen a leírás idézett részét, a királyi pár sétáját örökítette meg, midőn a feldíszített teremben a bálzóók által szabadon hagyott részen méltóság-teljesen vonulnak, miközben néhányan csokraikat helyezik le a császárné lába elé.¹⁴ Érdekes módon a *Vasárnapi Újság* csak jóval később, más események kapcsán közli le – több alkalommal is – az eredeti rajzot.¹⁵

A farsangi vigasságot néhány nap múlva egy másik ünnepség követte. a főváros tanácsa Ferenc József és Erzsébet királyné 1854. április 24-én kötött házasságának emlékére új szegényház létesítését határozta el 1854. április 12-én.¹⁶ Székely Bertalan ceruzarajzot készített *Az Erzsébet szegényház zárókö-létele* címmel.¹⁷ A feldíszített épülethomlokzat előtt az ünneplő közönségtől körülveve a császárné jelképesen ráüt az épület zárókövére, s ezzel ünnepélyesen felavatja a leányárvaházat. A művész ezúttal is

Az Erzsébet szegényház záróköltétele. Eredeti rajz. Vasárnapi Újság, 1898. szept. 18. 647.

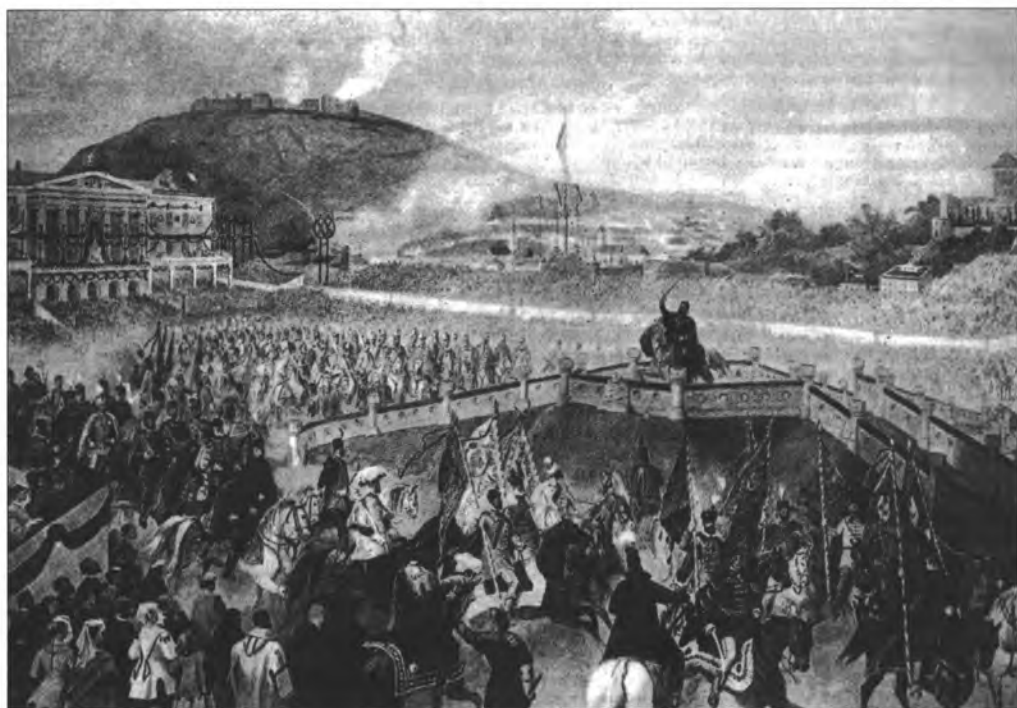
*A koronázási menet. Erzsébet királyné megérkezése a koronaterembe.
Eredeti rajz után ismeretlen metsző munkája. Vasárnapi Újság, 1867. júl. 21. 361.*

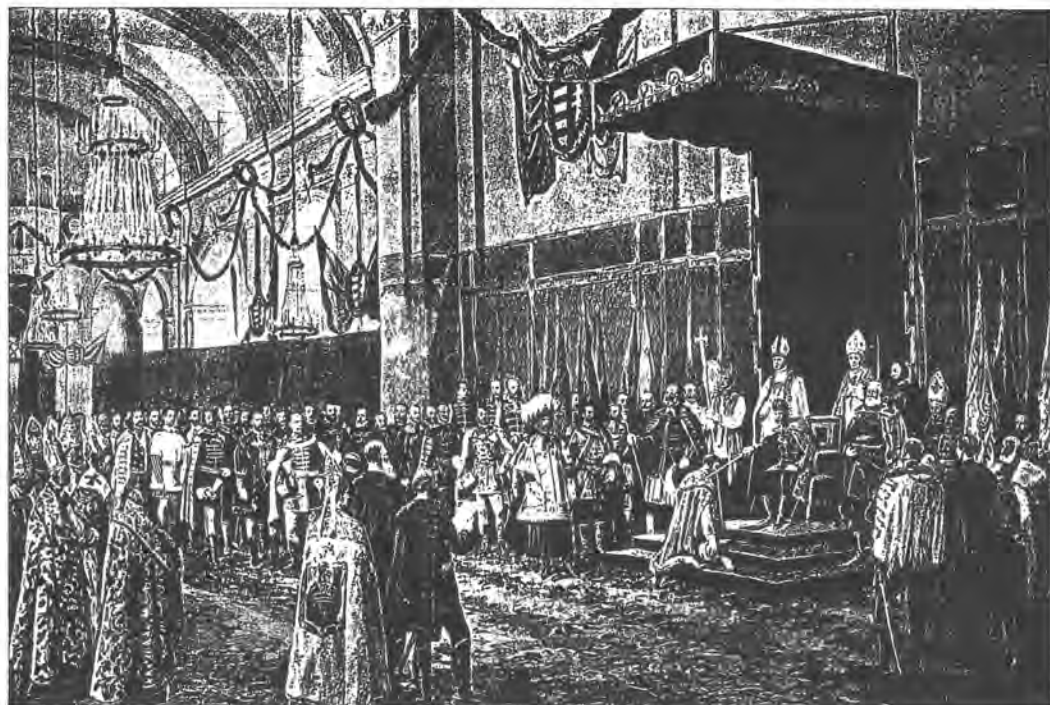
Koronázás, 1867. Az eredeti akvarellek után Morelli G. metszete. Vasárnapi Újság, 1892. jún. 5. 393.

*Az eskütétel, 1867. Az eredeti akvarell után Morelli G. metszete.
Vasárnapi Újság, 1892. jún. 5. 393.*

A kardvágás, 1867. Az eredeti akvarell után készült metszet. Vasárnapi Újság, 1892. jún. 5. 393.

Lovaggá ütés, 1867. Az eredeti akvarell után készült metszet. *Vasárnapi Újság*, 1892. jún. 5. 393.

ztávlatból örökíti meg az eseményt, így igazán csak Erzsébet középpontba helyezett, karcsú, sötét ruhás alakja ismerhető fel. Sötét sziluettjét jól ellensúlyozza a jobb oldali és bal oldali csoport sötétre színezett foltszerű kialakítása. Az eredeti rajzot jó néhány évvel később a *Vasárnapi Újság* hozta le.¹⁸

1867. március 14-én szintén fontos eseményről értesülhettek az újságolvasó polgárok. Ezen a napon – az 1865. december 14-én megnyitott országgyűlés által elindított „alkotmányos kiegyenlítés” folytatásaként, az 1867. február 17-én Bécsben megalakult magyar kormány és kinevezett miniszterelnöke, Andrássy Gyula gróf vezetésével a kormány több tagja a budai várpalotában tette le az esküt Ferenc József előtt. A *Vasárnapi Újság* így ír a történetekről: „A miniszterek eskütétele a kisebb trónteremben történt. Ő Felsége, magyar huszártábornoki egyenruhában, fején kalpaggal, fogadta trónja ez őrállóit ez ünnepélyes pillanatban. Egyik oldalán első hadsegéde, gróf Crenneville, másikon a miniszterelnök Andrássy Gyula gróf állottak: túl pedig Szlávy József belügyminisztériumi államtitkár, ki az eskü formát olvasta. Ő Felsége előtt a többi miniszter állt, kik, művészi felfogással kivitt képünk szerint, jobbjukat felemelve esküsznek a trón és haza, a nemzet és király, törvény és alkotmány hűségére.”¹⁹ A szöveg utal a cikkhez kapcsolódó metszetre, amely ugyan nem szignált, de minden részletében megegyezik Székely Bertalan *gróf Andrássy Gyula kormányának eskütétele* című rajzával, amely ily módon a metszet előképének tekinthető.²⁰ Ezúttal a rajz is részletesebb megoldásokat mutat, így a személyek jól felismerhetők, a ruhák, az arcok és a gesztusok kidolgozottak. A jelenet művészi megformálása a kiérlelt kompozíció következtében jól adja vissza az esemény sorsdöntő jelentőségét és ünnepélyességét.

Az 1867-es esztendő legnagyobb eseménye kétségkívül I. Ferenc József és Erzsébet királyné magyar királyné és királynévá koronázása volt. Székely a koronázási ünnepségeket rendező országos bizottságtól kapja a megbízást, hogy a koronázás mozzanatait öt vízfestményen örökítse meg.²¹ A sorozatból jelenleg csak négy olajvázlat, néhány rajzvázlat és tanulmány, illetve egy tusrajz ismeretes.

Valószínűleg a sorozat első tagját képezhette *A koronázási menet* címet viselő tufestmény, amely

Erzsébet királynénak a színhelyre való megérkezését örökíti meg.²² A kompozíció, eltérően a többtől, meglehetősen zsúfolt, a királyné hintóját is elsősorban a mellette lovagló testőr tömegeből kimagasló alakjáról lehet észrevenni. Az előtérben a testőrség díszmagyarba öltözött katonái lépkednek, mögöttük a lovas testőrség, tőlük jobbra pedig néhányan a lelkes tömegeből a kalapjukat lengetik. A rajzot csak jó néhány évvel később a *Vasárnapi Újság* 1898-as száma közli egy Erzsébet királynőről szóló cikkben.²³ Az eseményhez közel eső időpontban a *Vasárnapi Újság* cikket közöl Képek a koronázásról címmel, amelyben részletesen leírja a XVII. századi hintót, amelyet Rubens festményei díszítenek, valamint a díszes fogatot és a testőrök ruházatát. A cikk mellékletként közli a rajz metszétváltozatát, amely ugyan jelzetlen, de a kompozíció és a részletek egyértelműen megegyeznek a rajzéval, tehát Székely szerzősége nem vonható kétségbe.²⁴

Az ünnepségsorozat legfényesebb mozzanata maga a koronázás volt. Az eseményről 1867-ben így ír a *Vasárnapi Újság* tudósítója: „Mátyás király temploma rég nem látott jelenetnek lőn színhelye f. évi jún. hónap 8-án. 1792 (Ferencz király koronáztatása) óta nem volt magyar koronázás Budán: azelőtt pedig soha. Az Árpád- és a vegyesházbeli királyok idejében Székesfehérvár volt a koronázás rendes helye; csak egyszer, Róbert Károly harmadszori koronázásakor látott Budavára koronázást. ... Azt hisszük, mostantól kezdve a rendes koronázási hely már Budapest.”²⁵ Az újság metszetet is közöl, és a tudósító részletesen ismerteti, sőt kritizálja is azt, de a metszet nem Székely rajza után készült. Az 1867-es szám

A képviselőház ülése az Akadémia dísztermében, 1867. Eredeti rajz után ismeretlen metsző munkája. *Vasárnapi Újság*, 1867. dec. 1. 589.

ismerteti az ünnepségsorozat hatodik napján lebonyolított eseményeket.²⁶ Székely megbízásáról és művének elkészüléséről a már említett *Vasárnapi Újság* és a *Pester Lloyd* cikkei tudósítanak.²⁷ A *Pester Lloyd*-ban azonban Kelety Gusztáv arról is beszámol, hogy a londoni *News* és a *Leipziger Zeitung* lehozta Székely akvarelljeit.²⁸

A források beszámolóí alapján biztosra vehető, hogy Székely Bertalan öt képből álló akvarellsorozatot tervezett, de a *Vasárnapi Újság* 1892-es számából az derül ki, hogy csak négy készült el A lap szerint ezek ekkor Erzsébet tulajdonát képezték és a királyné adta át azokat megjelentetésre a szerkesztőségnek. A cikkíró, Jókai Mór szerint: „Lapunk szerencsésnek tartja magát, hogy ezek közlésére az engedélyt megnyerhette, mert történelmi becsület fokozza az, hogy az 1867-iki koronázás ünnepélyeinek rendezőse, mely azokat hódolattal ajánlotta fel e nagy nap emlékére a királynénak, utasította volt a festőművész – Székely Bertalant – (ki ennek a feladatnak is derekasan megfelelt), hogy a művészi kivétel mellett teljes történelmi hűségre törekedjék, az egyes résztvevő személyeket, ruházatuk s általában megjelenésük minden kis részletében egészen híven örökítse meg.”²⁹ A négy akvarell csak az újságok közléseiből ismerjük, így A koronázást is, amely megfelelt a cikkben leírt követelményeknek.³⁰ A festő ugyan távlatból szemléli a jelenetet, így a király, a királyné és kísérete csak hátulról látható, de a kiemelés és díszes ruházatuk következtében így is jól felismerhetők. A kompozíció igazán hangsúlyos részeit a templom belsejének két díszes oltára képezi. Az akvarellhez készült két rajz tanulmány is, az egyik a főtemplom szentélyét, a másik a trónszéket ábrázolja.³¹ Ismeretes még egy olajtanulmány is, amely A budavári Nagyboldogasszony-templom díszítése I. Ferenc József koronázásakor címet viseli, és vörösés alaptónusban tartott nagyvonalú színtanulmány.³² A téma legismertebb változata azonban a koronázást bemutató kisméretű olajvázlat, amely kompozícióját tekintve megegyezik az akvarellével, a főbb figurák és csoportok itt is jól kivehetők, de a mű valódi értékét pazar színgazdagsága, oldott festőisége, a vörös alapszínen belül vibráló tónusok és színárnyalatok változatossága adja. Az ünnepélyességet a sejtelmes hatást keltő fényeffektusok fokozzák.³³

A koronázási sorozat másik fontos darabja az *Esküdtétel*. A *Vasárnapi Újság* nagy cikkben számol be igen részletesen az esküdtételről. Megjelöli az esemény helyszínét, amely ezúttal a pesti plébániatemplom és a Duna-part közötti tér (ma Március 15. tér). Az országgyűlés tagjai a koronázásról gőzösn érkeztek a térre, és elfoglalták kijelölt helyeiket. Ezután jött a díszes menet keresztül a Lánchídon, elől a huszárok, mögöttük a törvényhatóságok bandériumai, a jászkunok és jászok küldöttsége, majd a megyék és városok küldöttei. Őket követték a nemesek és főrendűek csoportjai, az ország főméltságai, a rendek lovagjai és nagykeresztesei, az aranygyapjasok, majd az egykori és mostani tartományok zászlóvivői, a zászlósurak a koronázási jelvényekkel, és végül a püspökök zárták a sort. Végezetül pedig a király, testőrségével: „A király föllépett az emelvényre. Kíséretét itt csak a helyettes nádor, az ország primása, a miniszterek, a kalocsai érsek s az apostoli keresztet vivő püspök képezték. Ott állt, Isten szabad ege alatt, a nemzet színe előtt, nyilván, hogy esküt tegyen az ország alkotmányára s épségére, Isten nevében. ... A nádor helyettese az esküformát a primásnak nyújtotta át A király bal kezébe vevén az arany keresztet, jobb keze három ujját magasra emelé, arczzal keletnek fordult. S hangosan és súlyozva mondá el a nagy esküt. Hallotta Isten és az ország.”³⁴ Az újság metszetet is közöl a leíráshoz, de összehasonlítva a későbbi közlésekkel és az olajvázlattal, megállapítható, hogy az nem Székely munkája. Tudomásunk van azonban egy ceruzarajzról, amely nyilván tanulmányként készült az akvarellhez, amelyen a művész a színezést és az alakok neveit is ráírta a rajzra.³⁵ Az akvarell, melyet a királyné számára készített a művész, szintén csak az újságok metszeteiből ismerjük, és közlési helyük megegyezik a koronázás metszeteivel, mivel általában sorozatként kezelték őket.³⁶ Az esküdtétel című akvarellnek is elkészült az olajtanulmánya, amely hasonló jellegzetességekkel rendelkezik, mint a sorozat többi tagja. A kompozíció itt is rálátásos, a figurák csak helyükről és mozgásukról ismerhetők fel. A kontúrok határozottak, a színek erősek, a fény mindenütt egyenletesen oszlik el, s egységbe foglalja a változatos színegyüttest.³⁷

A koronázási ceremónia harmadik, talán leglátványosabb eseménye volt a kardvágás. Ez az esemény is, miként az előző kettő, június 8-án zajlott le, időrendben harmadikként követve a koronázást és az es-

Gróf Batthyány Lajos temetése, 1870. Eredeti rajz után ismeretlen metsző munkája.
Vasárnapi Újság, 1870. jún. 5. 364.

küetelt. Az esemény rövid leírását adja a *Vasárnapi Újság*, de ennél jóval részletesebb tudósítást olvashatunk Jókai Mór már idézett cikkében, amely közli az akvarellről készült metszetet.³⁸ Jókai leírja az esemény színhelyét, mely a Lánchíd előtti téren, a pesti Duna-parton történt. A tér egyik oldalán az Akadémia palotája, a másikon a feldíszített Lloyd-palota látható, amelynek erkélyéről a királyné és kísérete nézi az eseményt. A tér közepén a vármegyék történeti emlékü helyeiről vett földből emelt dombocszkára kell a királynak fellovagolnia és kardjával a négy égtáj felé suhintva jelképesen jelezni, hogy megvédi az országot, bárhonnán is érné támadás. Magát a jelenetet pedig így írja le: „Midőn a király kiválva kíséretéből, tűzvéru szürke ménén a királydombra vágatott s fején a koronával, vállán a paláستtal, kezében Szent István kardjával kimagaslott a nép tömege fölött, mikor délczegen tön két ugrást lova s ő négy felé vágott...”³⁹ Az akvarellek metszétváltozatának egyik legelső publikálásáról szintén a *Vasárnapi Újság* 1867-es száma tudósít, amely beszámol a lipcsei *Illustriren Zeitung* koronázási cikkéről és Székely akvarelljeiről, kiemelve *A kardvágást*, amelyet a legszebbként nevez meg.⁴⁰ A metszet egyébként nagyvonalú képszerkesztéssel, bravúros kompozícióval mutatja be a jelenetet, melynek középpontjában a kardját magasra emelő király alakja áll. Az emelvény előtt a kíséret díszes ruhájú alakjai kissé részletesebben láthatók, míg a tömeg csak jelzészerrű, és a kompozíció díszes kereteként szolgál a Lloyd-palota, a Duna és a Gellérthegy háttérben sötétlő tömege.⁴¹ A többihez hasonlóan *A kardvágás* című akvarellnek is ismert az olajtanulmánya, amely mind közötte a leglátványosabb mind a kompozíció, mind a többinél élénkebb és változatosabb színvilág tekintetében.⁴² A sorozat negyedik eseménye az aransarkantyús vitézek avatása vagy népszerűbb nevén a lovaggá ütés volt, amely a Keresztelő Szent Jánosról elnevezett templomban zajlott le, ahol a király a hagyományoknak megfelelően néhány férfiút aransarkantyús vitézzé avatott. Jókai így ír az eseményről: „A király elfoglalván a trónt: jobbról az esztergomi hercegprímás, balról pedig a kalocsai érsek állták körül ... A felszólított lovaggá ütendő vitéz mély meghajlással a trónhoz lépett, s a király előtt a második lépcsőre térdelt, mire Ő Felsége a hüvelyéből kivont karddal háromszor érinté az illetőnek bal vállát.”⁴³ A cikk ugyanitt közli az akvarellről készült metszetet is. A

metszet, megfelelve a közönség igényeinek, a személyek ábrázolásánál a felismerhetőségre, a díszes ruhák megfestésénél pedig a részletességre törekszik. A *Lovaggá ütés* olajvázlata, a *Koronázás* jelenetéhez hasonlóan egy alapszínre hangolt, a vöröses alaptónuson belül az ablakokon beáradó fény teszi a színeket élettelivé és a hatást ünnepélyesebbé.⁴⁴

A koronázás zajos és látványos eseményei után néhány hónappal ismét készül egy Székely-rajz. Ezúttal A képviselőház ülése az Akadémia dísztermében címmel, melyet leközi a *Vasárnapi Újság* 1867. december 1-jei száma.⁴⁵ A metszethez kapcsolódó cikk főként a díszes terem leírásával és az ülések rendjével, a szónokok, írnokok, újságírók helyének leírásával foglalkozik. A metszet némileg megfelelve a leírásnak, részletesen mutatja be a dísztermet és a középpontban éppen egy szónok áll, mögötte az írnok ül. Az előtérben és oldalt képviselők ülnek és állnak, a szónok mögötti, zsúfolásig megtelt terem közönségét csak vázlatosan, jelzésszerűen ábrázolja.

A koronázási sorozat eseményeket lezáró lapjaként tekinthetjük Székely Bertalan *Emléklap a magyar koronázásra* című művét, amelyet Schürer von Waldheim Rudolph metszett és amely megjelent a *Pester Lloyd* 1867. június 8-i számában.⁴⁶ Az emléklapon a királyi pár mellképe alatt a Lloyd-palota épülete látható, amely előtt lezajlott a koronázási kardvágás jelenete.

A pest-budai eseményeket ábrázoló sorozat utolsó darabja a *Gróf Batthyány Lajos temetése* című rajza, amelyet csak az újságok közléséből ismerünk. Magyarország első, az 1848–49-es szabadságharc leverése után kivégzett miniszterelnökét a kivégzés estéjén a Rókus kórház halotti kamrájába szállították, és az éjszaka leple alatt ki akarták vinni a városból, hogy valamelyik Batthyány-birtokon eltemessék. Ez azonban az éber őrjárat miatt nem sikerült. A *Vasárnapi Újság* 1899-ben megjelent cikkének írója így folytatja: „Így a szekér visszafordult, s a néptelen utczákon végig, csakhamar a Ferencziek zárdájának Hatvani (ma: Kossuth Lajos) utcára nyíló kapuja elé ért, hol a koporsót kísérő két kórházi szolga becsöngetvén, az ezen eshetőségre készen lévő szerzetesek azonnal ajtót nyitottak, s a koporsót a templomuk alatti sírboltba vitették, hol a halott kiléte hitelesen megállapítván, csöndes szertartással beszentelték és a sírbolt egyik földszinti fülkéjébe elhelyezték; ... és huszonegy esztendeig itt nyugodott a nagy halott. ... Az idők változával Pest városa jogának és kegyeletes kötelességének tartotta, hogy az addig rejtegetve tartott dicső halottat hozzá és a nemzethez méltó nyugvó helyre vitesse át 1870. márczius 29-én egy bizottság által a Ferencz-rendiek sírboltjának titkát hivatalosan földértetvén a testet elmállott fényű koporsójából kivételve, ércz koporsóba helyeztette át s részére a Kerepesi-úti temető legszebb táját kiválasztva, oda még ugyanazon év június 9-én délután nagy pompával eltakarította.”⁴⁷ Az újság ugyanazon száma néhány oldallal előbb közli a Székely Bertalan egykorú rajza után készült metszetet is „Batthyány Lajos temetése 1870. június 9-én” felirattal.⁴⁸ Ugyanezt a metszetet egész oldalas változatban közli a temetés évében, 1870-ben június 5-én a *Vasárnapi Újság*, *Batthyány gyászünnepély: a gyászmenet a Kerepesi-úti temetőben* címmel.⁴⁹ A kompozíció középpontjában a koporsót szállító díszes halottaskocsi áll, melyet a kormány, a törvényhozás tagjai, a törvényhatóságok, testületek és társulatok tagjai kísérnek. Az előtérben a sírok között megrendülten álló asszonyok, gyermekek és levett süvegű parasztemberek állnak. A *Vasárnapi Újság* 1899-es leírásánál közölt metszetet így jellemzi a cikkíró: „A nagy pompájú temetési menetnek a temető fái között vonuló részletét meghatóan hangulatos rajzban örökítette meg akkor Székely Bertalan jeles festőnk, kinek vázlatát időszerűnek tartjuk éppen most lapunk olvasóinak bemutatni.”⁵⁰ A mű valóban egyike a legjobbaknak, talán a köztudottan 48-as eszmékhez ragaszkodó Székely érzelmeinek egyik tanúbizonyságaként. Székely Bertalan fent ismertetett rajzai jól tükrözik a művész minden erényét, amely kompozíciós készség fejlettségében, a téralakítás nagyvonalúságában, a csoportfűzés bravúrában és az egyes személyek karakterének megformálásában jut kifejezésre. Székely éppen a 60-as évek során festi történelmi képeinek többségét, és a rajzok jól mutatják a monumentalitás iránti érzékét és a sokalakos kompozíciók szerkesztésében szerzett jártasságát. Mindezen értékek különösen jól érvényesülnek az eredeti rajzokon, lendületes, elegáns megformálásukban, míg a metszeteknél elsősorban a részletgazdagság és rajzi finomság említhető.

1. CZENNERNÉ WILHELMB Gizella: A képzőművészet szerepe Erzsébet királyné tiszteletének és kegyeletes emlékezetének ábrázolásában. In: Erzsébet, a magyarok királynéja. Eisenstadt, 1991, 169. Katalógus, (A továbbiakban: Eisenstadt, 1991.)
2. I. m. uo.
3. Fáklyásmenet a királyi palota előtt. Papír, tus, fedőfehér 225x315 mm, BTM. ltsz.: 18.258. A képmezőben tintabejegyzések: „Donau Citadelle auf dem Bloksberge, Baume (äusserer aufgang in die Burg.) Ofen”. Származás: Fővárosi Képtár letét, 1938(?) A hátoldalán pecsét. Ernst Lajos gyűjteménye.
4. A budapesti júniusi napokból. A fáklyásmenet a budai várakban. VÚ. (*Vasárnapi Újság*) 1865. 12. évf. 29. sz. 359. Az illusztrációként közölt fametszetek készítője (vagy készítői) ismeretlenek.
5. *Magyar Sajtó*, 1865. 543.
6. Liszt Ferenc, VÚ., 1866. aug. 8. 33. évf. 32. sz. 511.
7. VÚ. 1865. dec. 12. 12. évf. 36. sz. 449. VÚ. 1911. 58. évf. 43. sz. 861.; *Pesti Napló*, 1936. ápr. 9.; *Új Idők*, 1935. dec. 14. 49.
8. Der Empfang seiner Majestät am Bahnhof zu Pest. Papír, lavírozott ceruza, 247x353 mm, BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 18.260. Jelzés: de Székely. Származás: Fővárosi Képtár letét, 1938.
9. Weber J.: I. Ferenc József fogadtatása Pesten, 1865. dec. 12. Papír-szépia, tus, 24,2x35,9 cm. MNM TKCS ltsz.: 9533. Hátlapján „Begrüssung Kaiser Franz Josephs – Pester Bahnhofs am 12. dec. 1865. Original Zeichnung von Historien Maler Weber.”
10. VÚ. 1865. dec. 17. 51. sz. 649. Az esemény másik lehetséges időpontja június 6. L. VÚ. 1865. júl. 9. 28. sz. 348. (A metszés nem Székely Bertalan munkája.)
11. Fogadás a királyi palotában. Papír, szépia, fedőfehér, 242x317 mm, BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 18.259. Jelzés nélkül. Hátoldalán ceruzával: „Originalzeichnung v. Székely”. Hátoldalon tussal, évszám tintaceruzával javítva: „Illust. Ztg. 4 May 1857.” és pecsét: Ernst Lajos gyűjteménye. Származás: Fővárosi Képtár, letét, 1938.
12. A rajtot közli még VÚ. 1866. jan. 21. 13. évf. 13. sz. 29., ismeretlen szerzőtől; *Magyar Sajtó*, 1865. 543.; *Új Idők*, 1916. 22. évf. 53. sz. 651. (1867-es koronázási ünnepet ír, helytelenül.)
13. Tárház: Ó Felsőgeik Budapesten. VÚ. 1866. jan. 21. 13. évf. 3. sz. 29.
14. I. Ferenc József és Erzsébet királyné a Pesti Vigadóban. Papír, ceruza, tus, 274x352 mm, BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 18.261 BTM. Jelezve jobbra lent: Orig. Zeichnung de Székely lent középen ceruzával: „Besuch des Bürgerballes durch ihre Majestete am 6. Febr. zu Pest. Einige Damen ligen ihre bouquets der Kaiserin zu Füßen”. Származás: Fővárosi Képtár letéte, 1938(?) Ernst Lajos gyűjteményéből.
15. VÚ. 1898. szept. 18. 45. évf. 38. sz. 647.; *Új Idők* 1916. 22. évf. 53. sz. 654.; VÚ. 1918. jan. 6. 65. évf. 1. sz. 4.
16. Eisenstadt, 1991., 220–221.
17. Az Erzsébet szegényház zárókövetéle. Papír, ceruzarajz, tus felülfestéssel, 350x244 mm, BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 15.883. Jelezve jobbra lent: „Originalzeichnung von B. v. Székely”. Feliratok: „Schlussteinlegung des Elisabethineums – Armenhauses durch die Kaiserin von Oesterreich am 27 Feb. zu Pesth. – Das Format bittet der Künstler nicht zu ändern. Des Kaisers Portrait ist ähnlicher zu machen.” Származás: Fővárosi Képtár letéte, Ernst Lajos gyűjteményéből.
18. VÚ. szept. 18. 1898. 45. évf. 38. sz. 650.
19. VÚ. 1867. ápr. 14. 14. évf. 15. sz. 177.
20. Gróf Andrássy Gyula kormányának eskütétele. 1867. III. 14. Papír-tus, MNM TKCS. ltsz.: 54.268. A személyek beazonosítását l.: Eisenstadt, 1991. Kat. sz.: 48. 222.
21. Ajándék Ó Felsőgeiknek. VÚ. 1867. okt. 20. 42. sz. 520.; Pester Lloyd, 1867. 14. évf. 240. sz. 3.
22. A koronázási menet. Papír, tus fedőfehérrel, 240x350 mm, BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 18.340 Jelezve nincs. Felirat a rajz alatt: „Auffahrt... (olvashatatlan) zur Krönung in Ofen am 8-ten July 1867” (July helyett Juni olvasandó). Származás: Ernst Lajos gyűjteményéből.
23. VÚ. 1898. szept. 18. 45. évf. 38. sz. 650.; VÚ. 1892. jún. 5. 39.évf. 23. sz. 394.
24. VÚ. 1867. júl. 21. 14. évf. 29. sz. 360–362. Az esemény leírása, metszet a 361-es lapon.
25. Képek a koronázásról. VÚ. 1867. júl. 14. 14. évf. 28. sz. 350.
26. VÚ. 1867. jún. 9. 14. évf. 23. sz.
287. A koronázáshoz I. Pauer Hans Kaiser Franz Joseph I. Bei Trage zur Bilddocumentation seines Lebens. Wien, 1966.
27. L. a 21. jegyzetet.
28. KELETY Gusztáv: A koronázás szóban és képben. *Pester Lloyd*, 1867. 14. évf. 238. sz.
29. JÓKAI Mór: A király koronázása 1867-ben. VÚ. 1892. jún. 5. 39. évf. 23. sz. 391–393. Metszet: 392.
30. VÚ. 1891. aug. 16. 38. évf. 33. sz. 540.; VÚ. 1898. szept. 18. 45. évf. 38. sz. 661. HERMAN Lipót: Székely Bertalan vázlatairól. *Magyar Művészet*, 1930. 506.
31. A budavári főtemplom szentélye. Papír, ceruza, 443x630 mm, BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz. 23.159. Trónszék. Papír, ceruza, 422x342 mm, BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 23.158. Jelzés nélkül. A BTM Kiscelli Múzeuma tulajdonában van még két Székely Bertalan koronázást ábrázoló vázlata. ltsz.: 16.325 és 18.337.

32. A budavári Nagyboldogasszony-templom díszítése I. Ferenc József koronázásakor. Papír, olaj, 66x52,5 cm, BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 16.042 Jelzés nélkül.
33. A koronázás. Vászon, olaj, 39x58 cm, ltsz.: MNG 51.85. Jelzés nélkül.
34. Képek a koronázásról. Az eskü. VÚ. 1867. jún. 30. 14. évf. 26. sz. 324.
35. I. Ferenc József koronázási esküje. Papír, ceruza, 43x555 mm, BTM Kiscelli Múzeuma ltsz. 15. 892 Jelzés nélkül.
36. L. a 30. jegyzetet.
37. Eskütétel. Vászon, olaj, 39x57,5 cm, MNG ltsz.: 51.86. Jelzés nélkül.
38. VÚ. 1867. jún. 16. 14. évf. 24. sz. 298.
39. VÚ. 1892. jún. 5. 39. évf. 23. sz. 393.
40. VÚ. 1867. júl. 14. 14. évf. 28. sz. 352.
41. A metszetet közli még VÚ. 1916. nov. 26. 63. évf. 48. sz. 760.
42. A kardvágás. Vászon, olaj, 39x57,5 cm, MNG. ltsz.: 51.87 Jelzés nélkül. Publikálva: *Magyar Művészet*, 1930. 507.
43. VÚ. 1892. jún. 5. 39. évf. 23. sz. 396. Metszet: 393.
44. Lovaggá ütés. Vászon, olaj, 39,5x58 cm, MNG, ltsz.: 51.88.
45. VÚ. 1867. 14. évf. 44. sz. dec. 1. 589.
46. *Pester Lloyd*, 1867. jún. 8. 135.
47. VÚ. 1899. okt. 8. 46. évf. 41. sz. 691–692.
48. Uo. 683.
49. VÚ. 1870. jún. 5. 17. évf. 29. sz. 364. Az esemény egykorú leírása, a Baththyány-gyászünnepegy címmel uo. 363., 365.
50. L. a 47. jegyzetet, 692.

ZSUZSANNA BAKÓ

FESTE IN PEST-BUDA VON 1865 BIS 1870 IM SPIEGEL DER WERKE VON BERTALAN SZÉKELY

ZUSAMMENFASSUNG

In den Jahren 1865 bis 1870 gab es sich wichtige und bedeutungsvolle Ereignisse in Pest-Buda, welche in Verbindung mit dem Besuch des kaiserlichen Paares standen. Für die Verewigung dieser Ereignisse wurden anerkannte österreichische und ungarische Künstler aufgefordert. Unter ihnen können wir nach 1865 auch Bertalan Székely finden. Seine Werke entstanden an Ort und Stelle, die meisten Zeichnungen wurden kurz nach ihrer Vollendung in Stichform von den zeitgenössischen Zeitungen – in erster Reihe von der *Vasárnapi Újság* (Sonntagsblatt) – publiziert. Bei den untersuchten Werken finden wir auch Aquarelle und Skizzen in Öl.

1865 fertigte Székely vier Zeichnungen, drei davon wurden bei dem Besuch von Franz Josef im Juni und Dezember gezeichnet. Die mit "Fackelzug vor dem königlichen Palast" und "Die festliche Eröffnung der Nationalversammlung" betitelten Bilder wurden in der *Vasárnapi Újság* publiziert. Das dritte Bild, welches die Ankunft des Kaisers darstellt, wurde jedoch nicht veröffentlicht.

Das vierte Ereignis war nicht mit dem kaiserlichen Besuch verbunden, aber für das Publikum der Hauptstadt war es ebenso so bedeutend und festlich. Es war die Rede über die Erstaufführung des Oratoriums "Elisabeth" von Franz Liszt – wobei der Komponist selbst dirigierte.

Székely verewigte dieses Ereignis in einer energischen schwungvollen Zeichnung – sie wurde eine der besten aus der Serie.

1866 entstanden wieder zwei Zeichnungen. Eine verewigte die Faschingsfeier mit dem Titel "Franz Josef I. und Königin Elisabeth in der Pester Redoute", die zweite stellte die Ablegung des Schlußsteins des Armenhauses durch Elisabeth dar. Wir kennen diese Zeichnungen auch als Originale, welche aber in der *Vasárnapi Újság* publiziert wurden.

1867 war das Krönungsjahr, und dieses Ereignis wurde in mehreren Werken von Székely verewigt. Die bekanntesten und malerischsten von ihnen sind die vier Ölskizzen, welche sich in der Ungarischen Nationalgalerie befinden: Die Krönung, Der Eid, Die Schwertschläge und Die Einweihung der Goldsporn Rittern. Die Vorlagen der Ölskizzen sind vier Aquarellen mit ähnlichen Titeln, die wir nur aus den Publikationen und Nachrichten der Tagesblätter kennen. Darüber hinaus diesen kennen wir einige Skizzen von der Krönung die den Thronessel beziehungsweise den Ort der Krönung, die Heilige Jungfrau Kirche, darstellen. Das erste Teil der Serie, die die Krönungszeremonie darstellte, war der Festzug der Krönung (Zeichnung), dessen Aquarell oder Ölskizze wir nicht kennen. Aber aus schriftlichen Quellen wissen wir, daß der Künstler ursprünglich einen Auftrag für die Verewigung von fünf Szenen bekommen hatte. Die oben erwähnte Zeichnung mit bewegungsvoller Komposition wurde einige Jahre später von der *Vasárnapi Újság* veröffentlicht. Die Krönungsserie wurde mit dem Stich "Gedenkenblatt zur ungarischen Krönung" abgeschlossen. Dieses Werk wurde im *Pester Lloyd* publiziert. Zu den Ereignissen des Jahres gehörte noch die Verewigung der Tagung der Nationalversammlung mit dem Titel "Die Sitzung des Abgeordnetenhauses im großen Saal der Akademie".

Der letzte Teil der Serie, der die Ereignisse aus Pest-Buda darstellte, ist eine Zeichnung 1870 mit dem Titel "Beerdigung des Grafen Lajos Batthyány". Sie wurde im Jahre der Beerdigung und auch noch viel später, 1899 in der Vasárnapi Újság mit dem detaillierten Bericht über die Bestattung und im zweiten Fall mit der Würdigung des Werkes von Székely publiziert. Bertalan Székelys Zeichnungen, die zwischen 1865 und 1870 im Zusammenhang mit Besuch des kaiserlichen Paares entstanden beziehungsweise seine Aquarellen und Ölskizzen, widerspiegeln die Entwicklung der Kompositionsfähigkeit des Künstlers, die Großzügigkeit, die Raumformung, die Bravour, die Gruppenbildung und die ausgezeichnete Charakterdarstellung der einzelnen Personen. Székely malte in den sechzig Jahren eine ganze Reihe von historischen Bildern, und die hier beschriebenen Werke zeigen seine Empfindung für Monumentalität und seine Erfahrung in der Schöpfung von Kompositionen mit vielen Figuren. All diese Werte kommen bei seinen originalen Zeichnungen und Aquarellen mit ihren schwungvollen und eleganten Formen zur Geltung, bei den Stichen ist die Minuzien und die malerische Feinheit die auffälligste Tugend.

PEST-BUDA- ÉS BUDAPEST-LÁTKÉPEK ÉS ÚTIKÖNYVEK

A tájkép műfaján belül jelentős változás történt a XVIII. században: a városlátkép, a veduta kialakításával olyan változata jött létre, mely a XVIII. század közepe táján bekövetkező művészeti változásokkal szoros összefüggésben volt. Zádor Anna megfogalmazásával a történelem iránti fogékonyság az egész XVIII. századra jellemző volt. Az általános érvényű művészeti törvények, mintaképek keresése során legelőbb az antikvitásban, majd más történelmi korszakokban próbálták megtalálni azokat. A késő barokknak a stiláris egzotikumok iránti vonzódása – etruszk, római, egyiptomi, orientális művészet – kiegészült a XVIII. század első harmadában megkezdődő ásatásokkal, a régészeti leletek tanulmányozásával, a régi korok műalkotásainak, épületeinek utazások során való megismerésével és megörökítésével.¹ A középkor iránti érdeklődés kezdete is erre az időre – a század közepére – tehető, az angliai gotizálással majdnem egy időben német területen is megjelenik (Wörlitz, gótikus ház a kastélyparkban, Friedrich Wilhelm von Erdmannsdorf és Georg Friedrich Hesekei, 1760-as, 70-es évek)² Ezt a folyamatot Werner Hofmann azzal a kifejezéssel illeti, mely még mindig nem egyértelmű stílus kategória, nem is korszakelnevezés, leginkább bizonyos folyamatok érzékeltetésére alkalmas – ez

*Budapest im Jahre, 1885. Illustrierter Führer... Bp., 1885. 73. o. illusztrációja
„Das Nationalmuseum”*